

СУЧАСНА БІБЛІОТЕКА ВНЗ ОЧИМА СТУДЕНТІВ: ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

*Тетяна Колесникова, директор НТБ Дніпропетровського національного
університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна*

В статті розглядаються дані, отримані при проведенні соціологічного дослідження серед студентства Дніпропетровська. Висвітлюється місце бібліотеки і роль читання в житті сучасних студентів, визначається рівень їх інформаційної культури, надається рейтинг джерел інформування.

Ключові слова: бібліотека внз, інформатизація, соціологічне дослідження, «покоління Google», довідково-бібліографічний апарат, е-ресурси, інформаційна культура, комфортність, інформаційний інтелект-центр.

В статье рассматриваются данные, полученные при проведении социологического исследования среди студенчества Днепропетровска. Освещается место библиотеки и роль чтения в жизни современных студентов, определяется уровень их информационной культуры, дается рейтинг источников информирования.

Ключевые слова: библиотека вуза, информатизация, социологическое исследование, «поколение Google», справочно-библиографический аппарат, е-ресурсы, информационная культура, комфортность, информационный интеллект-центр.

The information got during the leadthrough of sociological research among the student of Dnepropetrovsk is examined in the article. A place is lighted libraries and role of reading in life of modern students, the level of their informative culture concernes, rating of sources of informing is given.

Keywords: library of Higher Educational Establishment, informatization, sociological research «generation Google», certificate-bibliographic vehicle, e-resources, informative culture, comfort, informative center of intellect.

Актуальність даної теми зумовлена фактом того, що глобальна інформатизація та перехід до європейської моделі освіти призводять до трансформації бібліотек внз. Це пов'язано з їх залученням одночасно до двох сфер духовного виробництва – бібліотечної і освітньої. Сучасна бібліотека закладу освіти розвивається як компонент його інформаційно-освітнього середовища, метою якого є забезпечення інформаційних потреб суб'єктів освітнього процесу шляхом забезпечення доступу до інформаційних ресурсів. Формування бібліотечних фондів документами

як в друкованому, так і в електронному вигляді, автоматизація основних бібліотечно-інформаційних процесів, організація доступу до інформації мережі Інтернет та навігація в ній потребують отримання даних щодо ефективності цих змін, уточнення потреб читачів/користувачів та усунення бар'єрів до потрібної їм інформації з метою удосконалення обслуговування в сучасних умовах.

За даними МОН України в 2008-2009 н.р. у вищих навчальних закладах держави III-IV рівня акредитації навчалось більше 2,36 млн. студентів. Тому проблеми обслуговування цієї аудиторії стоять перед всіма бібліотеками закладів освіти. Вибір стратегії і тактики обслуговування залежить від конкретних умов роботи тієї чи іншої бібліотеки, від загальних задач, які вона перед собою ставить. Але в будь-якому випадку повинні бути враховані реальні інформаційні потреби студентства, бажані чи звичні шляхи забезпечення таких потреб, мотиви звернень читачів/користувачів до бібліотечних фондів тощо. Саме ці характеристики є предметом досліджень книгозбірень закладів освіти як в Україні, так і за її межами. [2, 3, 4, 5, 6, 7, 12]. Але вони, як правило, є локальними, обмеженими рамками однієї бібліотеки, не завжди присвячені студентству як окремій категорії читачів і іноді носять скоріше епізодичний, ніж плановий характер. Контент-аналіз праць Л. Н. Гусевої, І. Коваленко, Т. Костирко, О. Г. Красикової, В. Н. Маркової, Н. А. Мордасової, В. Є. Шебашева дозволяють акцентувати увагу дослідників не тільки на знайденні і визначенні готових рішень, оцінці рівня виконаних досліджень та інше, але й на пошуку, формуванні, виробленні власного рішення.

Масове соціологічне дослідження серед студентства 10 вищів Дніпропетровська в березні 2009 р. було проведено вперше за останні 30 років. Соціологічне опитування „*Сучасна бібліотека в очах студентів*” проводилось шляхом анкетування, як основного методу зібрання даних, що дозволяє оперативно охопити досить велику частину респондентів, гарантує порівняльність та однаковість отриманої інформації і можливість формалізації її обробки. Різні аспекти проведення досліджень розглядалися нами в роботах вчених-соціологів І. Г. Васильєва [1], В. Г. Городяненка [9], І. Тихомирової [10], В. А. Ядова [14]. *Мета опитування* – визначення ролі бібліотеки в житті студентів, вивчення їх інформаційної активності, виявлення інформаційних очікувань та факторів, які впливають на інформаційну поведінку користувачів. *Завдання дослідження* обумовлені його метою і передбачають:

- отримання інформації за допомогою анкетування;
- багаторівневу обробку результатів анкетування;
- визначення мотивів звернення студентів до бібліотеки;
- отримання відповіді на питання „Чи вічна бібліотека?”;
- виокремлення основних заходів з підвищення комфортних умов для роботи читачів в бібліотеці;

- аналіз окремих сегментів інноваційного розвитку бібліотек.

Об'єктом дослідження стали студенти I, II, III, IV курсів та магістри десяти ВНЗ м. Дніпропетровська (вибіркова сукупність - 895 респондентів).

Предмет дослідження – бібліотека ВНЗ в період трансформацій до автоматизованої аналогової бібліотеки.

В ході проведення дослідження були висунуті наступні *гіпотези*:

1. „Студенти позитивно сприймають проведення трансформаційних системних змін в бібліотеках”.

2. «Друковані видання залишаються найбільш затребуваними джерелами інформації для сучасного студента».

3. „Збільшення ролі електронних документів не змінює кардинально головної функції бібліотек як гарантів загальнодоступної інформації”.

4. „Студентство є диференційованим за технологічним рівнем інформаційної культури, який в цілому є недостатнім”.

5. „Рівень інформаційної культури молоді залежить від профілю ВНЗ (технічного або гуманітарного).

6. „Читання, обумовлене навчальною діяльністю студентів, завжди займає провідне місце в структурі інформаційних потреб молоді різних курсів і спеціальностей”.

Інформаційно-споживацький аспект дослідження місця бібліотеки і ролі читання в житті сучасного студента м. Дніпропетровська дозволяють надати йому характеристику як користувача фондами бібліотеки, так і ресурсами Інтернет. В якості основних і додаткових факторів були використані дані про факультет та курс навчання.

Аналізуючи отриману інформацію, розглядаючи її в аспекті сьогодення, дослідники поділили її на 6 блоків.

1). *Роль читання в житті студента.* Одним із наслідків інформатизації суспільства є, з одного боку, зростання ролі електронної інформації, з другого, актуалізація міфів про „Покоління Google», що не хоче читати”, про „Кризис читання”, про те, що „Комп'ютер витіснив читання” або „Ділове читання переважає над вільним” тощо. Всі вони пов'язані з міфом про „покоління Google”, про молодь, яка народилась після 90-х років минулого століття і яка вже зараз складає основний контингент наших студентів.

Безумовно, це покоління дійсно більш компетентне у відношенні до високотехнологічних побутових приладів, демонструє досить високий рівень комп'ютерної грамотності, але має низький рівень інформаційної культури. І це покоління віддає перевагу візуальній інформації у зрівнянні з текстовою.

Ці проблеми, пов'язані з „поколінням Google», умовно поділили бібліотечну спільноту на два табори. Наприклад, бібліотекарі внз, зустрічаючи інформацію про кризу читання, не розуміють про яку кризу йде мова, коли в навчальних закладах, після переведення їх на Болонську систему оцінювання знань та збільшенням (до 50 %) часу для самостійної роботи студентів в процесі навчання, вже кілька років спостерігається „бум” бібліотек. Інша частина фахівців, яка більш глибоко вникає в суть проблеми, вивчає та аналізує досвід закордонних колег щодо впливу електронної інформації на еволюцію бібліотек, виявляють занепокоєність та стурбованість станом справ з читанням в державі.

Серед фахівців з читання загальноновизнаним є виділення запропонованих відомим вченим Луїзою Розенблат двох способів читання [2]:

- читання для збору інформації. В даному випадку читач сприймає текст абстраговано і читає він для того, щоб запам'ятати;
- читання, в процесі якого читач проживає життя. В цьому випадку в результаті взаємодії читача і тексту, занурення в своєрідний транс, створюються літературні значення та цінності.

Читання для збору інформації активно підтримується такими соціальними інститутами як школа, внз, бібліотека, бо воно розглядається ними як складова освітнього, дослідницького процесів та професійної діяльності. Але в той же час, акцентуючись на скорочитанні, воно не передбачає естетичного читання. Тобто, в останні десятиріччя зростає читацький негативізм до класичної літератури та ігнорування літератури як підручника життя. І. Тихомирова вважає, що сприйняття друкованого тексту стає більш поверхневим і фрагментарним, „мозаїчним” та „кліповим” [10].

Читання, в процесі якого читач проживає життя, співвідношуючи авторські ідеї і образи з власним досвідом, знаннями, емоціями, настроєм, є більш уповільненим, але й більш творчим, утворюючим новий зміст образів та символів. Таке читання є характерним для тієї частини сучасної молоді, яка виховувалась на традиціях художньої творчості. Родинне коло, бібліотеки, школи, різноманітні творчі дитячі студії навчали дітей розуміти казки, писати вірші, слухати музику, малювати картини, розказувати про прочитане та побачене, тобто, вони розвивали уяву, мову та асоціативне мислення.

Для іншої частини молоді, чий світ обмежений переглядом телебачення, спілкуванням по мобільним телефонам та комп'ютерними іграми жодна з моделей читання не є характерною.

При проведенні дослідження „Сучасна бібліотека внз очима студентів” на сформульоване питання **„Яку роль відіграє читання в Вашому житті?”** найбільша частина респондентів обрала варіант „Спосіб отримання інформації” (29,1 %); на другому місці – варіант „Спосіб розвитку особистості” (25,9 %); на третьому – „Необхідна умова навчання” (20,9 %); на

четвертому – „Як розвага або відпочинок” (10,4 %); на п'ятому – „Науково-дослідна робота” (8,5 %); на шостому – „Можливість долучитися до світової культури” (5,1 %). Як власний варіант цікавими є наступні відповіді (0,1 %): „Чтение литературы – это жизненно необходимый элемент, без которого мозги атрофируются”, „Читання сприяє розвитку мислення та креативності” або „Читання знімає психологічне навантаження”. Аналіз результатів анкетування лише частково підтвердив одну із гіпотез – „Читання, обумовлене навчальною діяльністю студентів, завжди займає провідне місце в структурі інформаційних потреб молоді різних курсів і спеціальностей”. Дані свідчать про те, що „Читання, як необхідна умова навчання” знаходиться в першій трійці, але не на першому і не на другому місцях.

В той же час, власні спостереження, досвід колег, аналіз читацьких формулярів та результати опитування дозволяють стверджувати, що вже зараз студенти вищів стали менше читати художню та науково-популярну літературу (молодь, що навчається на філологічних та історичних факультетах і використовує дану літературу як необхідну для навчання, до уваги не беремо), що літературні уподобання все менше становлять одну з форм проведення їх дозвілля.

Можливо це відбувається тому, що молодій людині бракує часу, або у звичках родини читання не було пріоритетом із-за напруженого фінансового стану, або юнаки та дівчата захоплюються візуальними чи слуховими медіа і чималу частину вільного часу проводять у віртуальному просторі, а можливо й тому, що більшість з них виховані на популярних глянцевиx журналах, що легко читаються і не напружують мозок.

Дані, отримані в ході проведення дослідження „Сучасна бібліотека взз очима студентів” повністю вкладаються у характеристики способів читання, запропонованих Луїзою Розенблат та дозволяють зробити наступні висновки:

- зі зміною соціокультурного середовища змінився і читач: «покоління Google» віддає перевагу візуальній інформації у зрівнянні з текстовою;
- для сучасної молоді читання все більше втрачає статус естетичного задоволення та перетворюється в засіб отримання інформації;
- раціоналізм студента як користувача інформації диктує впровадження нових форм бібліотечних послуг, які дозволять конкретну інформацію надати швидко і в повному обсязі;
- лише прискорення процесів інформатизації бібліотек дозволить не тільки в повному обсязі розкрити їх власні фонди, але й надати онлайнвий доступ до інтелектуального та культурного надбання людства.

2). Наступний блок ґрунтується на *мотивах звернень* студентів до книгозбірні. Питання анкети „**З якою метою Ви відвідуєте бібліотеку взз?**”, пов'язане як з фактом інтегрування бібліотеки закладу освіти до його інформаційно-освітнього середовища, так і з основним конструктивним принципом сучасної бібліотеки - принципом доступу до інформації „в будь-який час та з будь-

якого місця”. Реалізація цих фактів передбачає обов’язкове застосування нових технологій в практиці формування інформаційних ресурсів та організації системи обслуговування користувачів. Але в той же час соціокультурна діяльність книгозбірні і надалі залишається однією з головних. Щоб виявити мотиви звернень студентів до бібліотеки, респондентам були запропоновані кілька варіантів відповідей. Аналіз результатів показав, що: студенти відвідують бібліотеку вчч в основному з метою: • отримання літератури для написання доповіді, реферату, курсової, науково-дослідної роботи (34,4 % вибіркової сукупності); • отримання літератури для підготовки до екзамену, семінару, практичної роботи (34,3 %); • отримання інформації (друковане видання, електронний носій) з будь-якої цікавої для них теми (15,3 %); • скористатися послугами мережі Інтернет (12,1 %); • зустрітися з друзями в залах бібліотеки (2,4 %); • прийняти участь в її культурних заходах (1,4 %). Отже, можна зробити висновок, що, незважаючи на достатньо низьку щаблінку в оцінці ролі читання як „науково-дослідної роботи” (п’яте місце - 8,5 %) в першому питанні анкети „Яку роль відіграє читання в Вашому житті?”, студенти віддають перевагу бібліотечному обслуговуванню саме в якості допомоги в наукових цілях – для написання доповідей, рефератів, інших наукових робіт.

Привертає увагу порівняно низький попит з боку студентства на соціокультурні заходи, які проводить бібліотека (1,4 %). Причому, така картина є характерною для всіх вчч, які прийняли участь в опитуванні. Це може бути свідомством як перевантаження молоді, так і низьким рівнем бібліотечних заходів.

3). *Визначення рейтингу джерел інформування.* Застосування інформаційних технологій змінило стандарти бібліотечної роботи взагалі і довідково-бібліографічного обслуговування читачів зокрема. Змінилась стратегія пошуку інформації, значно розширився доступ до інформаційних джерел. Сьогодні користувачі бібліотек можуть здійснювати пошук інформації, використовуючи як традиційний довідково-бібліографічний апарат, так і електронний каталог, бази даних тощо. Проведене дослідження доказало, що рейтинг традиційних джерел інформування (алфавітного та систематичного каталогів) знизився; найбільш затребуваними елементами довідково-інформаційної системи бібліотеки сучасні студенти вважають (в порядку ранжування): 1. Доступ до мережі Інтернет; 2. Електронний каталог; 3. Алфавітний каталог; 4. Систематичний каталог; 5. Бібліографічні посібники, покажчики, РЖ; 6. Бази даних; 7. Дні інформації, виставки нових надходжень. Серед власних варіантів відповіді характерною є - «Для мене часто достатньо допомоги бібліотекаря».

Треба зазначити, що в ході проведення дослідження не набула підтвердження гіпотеза про те, що „Рівень інформаційної культури молоді залежить від профілю вчч (технічного або гуманітарного). Для переважної більшості опитуваної аудиторії дніпропетровських студентів робота з електронною інформацією є цікавою та звичною.

Таким чином ці дані дозволяють підтвердити ідентичність уподобань студентів різних країн світу у виборі джерел інформування. Вони підтверджують дані дослідження OCLC 2005 р., згідно з якими 84% студентів університетів США починали роботу над своїми науковими проектами з пошуку інформації на самих популярних сайтах Інтернет-систем [11]. В січні 2008 р. на замовлення Британської бібліотеки було проведене дослідження серед англомовних студентів з розвинених країн Заходу, яке розвіяло багато міфів про взаємини молодих людей з новими технологіями, але отримало докази того, що вже 89% студентів університетських коледжів розпочинають дослідження зі звичайних пошукових систем, а не з сайтів бібліотек, і майже всі вони задовольняються результатами такого пошуку [8]. Але це стосується і вчених ВНЗ, які все менший час витрачають на роботу в бібліотеці і все більший інформаційний ресурс отримують з Всесвітнього павутиння. Відмічається також наростання тенденції того, що „...статья, недоступная в электронном формате, становится как бы статьей второго сорта не потому, что она худшего качества, а потому, что люди предпочитают доступность вещей, которые они могут получить прямо сейчас” [13]. Врахувавши це, ректори невеликих ВНЗ США під гаслом «Університети повинні прагнути стати краще, ніж Google», проводять об'єднання бібліотек з інформаційно-технічними службами. Тобто, ці бібліотеки, в яких немає вузької спеціалізації бібліотекарів, еволюціонують за технократичним шляхом. З підвищенням вимог до фахівців, які володіють і технічними, і бібліотечними знаннями, значно підвищилась їх зарплата та соціальний статус. Але досить велика частина бібліотекарів вимушена залишати ці заклади, не витримавши вимог до рівня володіння комп'ютером.

Безумовно, вибір шляхів розвитку бібліотек – право закладів освіти. „Плюси” і „мінуси” є в кожній з тенденцій, але головне – позитивність інноваційних змін в бібліотеках на шляху до суспільства знань.

4). *Використання e-ресурсів.* Впровадження інноваційних технологій в практику обслуговування читачів дозволило їм самим найбільш ефективно брати участь в інформаційному процесі, використовуючи як локальний, так і віддалений доступ до різних баз даних. Але поки що для більшості це не є нормою. Негативним чинником вміння та можливості роботи з ресурсами Інтернет є проблема доступності персонального комп'ютера, під'єданого до мережі, яка відмічалась студентами всіх внз, спеціальностей і курсів. Привертає увагу і той факт, що для переважної більшості студентів основним джерелом інформації є саме книга. А не дуже активне використання електронних ресурсів респонденти пояснюють: • звичкою працювати з традиційними (друкованими) носіями інформації (42,8 %), • відсутністю вільного доступу до комп'ютерів (30,5 %), • відсутністю навичок роботи в інформаційних мережах та з базами даних (19,4 %). Відповідь • „В них немає необхідності” дали 3,4 % респондентів. Серед • варіантів відповідей читачів (3,9 %) привертають увагу наступні: „В бібліотеках відсутній доступ до

платних баз даних”, „Дуже мало підручників в електронному вигляді”, „Комп’ютер негативно впливає на зір” та „Швидко втомлюються очі”, „Викладачі посилаються лише на друковані джерела” тощо.

Як бачимо, дані дослідження підтверджують робочу гіпотезу про те, що „Студентство є диференційованим за технологічним рівнем інформаційної культури, який в цілому є недостатнім”. В той же час вони свідчать, що студенти як належне сприймають проведення трансформаційних системних змін в бібліотеках.

5). Цей блок передбачає отримання відповіді на питання „Чи вічна бібліотека?”. На, в деякій мірі, провокаційне питання „**Чи вважаєте Ви, що вільний доступ до мережі Інтернет зробить бібліотеки непотрібними для закладів освіти?**” переважна більшість опитуваних дала відповідь „не згоден” (62 %), частково погоджуються з питанням 32,3 %. Прикро, що 5,3 % респондентів вже не бачать в майбутньому такої соціальної інституції як бібліотека. У власних варіантах відповідей студенти відмічають, що „З книгою працювати комфортніше та зручніше, ніж з її електронним аналогом, тому бібліотеки залишаться ще надовго”, „Інформація Інтернет – сира та недосконала, вона може використовуватись лише як додаток до бібліотечних фондів”, „Масовість переходу на електронні ресурси спустошить бібліотечні зали, але за класикою будуть приходити завжди”, „Доступ до ресурсів Інтернет в бібліотеці, навпаки, збільшить її роль в університеті”.

Результати дослідження підтвердили робочу гіпотезу про те, що „Збільшення ролі електронних документів не змінює кардинально головної функції бібліотек як гарантів загальнодоступної інформації”.

Таким чином, простежується закономірна поява позитивної відповіді на питання „Чи вічна бібліотека?”. Збільшення кількості документів взагалі і електронних зокрема потребує прискорення впровадження новітніх інформаційних технологій, інтеграції і удосконалення форм співробітництва, підвищення кваліфікації бібліотечних фахівців, але не змінює кардинально головної функції бібліотек. За своєю сутністю вони призначені бути гарантами загальнодоступної інформації.

б). *Комфортність і читач/користувач.* В період інформатизації бібліотек вnz стрижневим компонентом їх роботи є клієнтоорієнтовний підхід та сервісна філософія послуг, яка на вершині кута має ефективність, якість, комфортність. Бібліотека бере на себе ті послуги, які раніш не надавались користувачам, з тим, щоб процеси, пов’язані з інформатизацією, розвивались, не вступаючи в протиріччя з традиційною роботою книгозбірні, а доповнюючи її. Бібліотека закладу освіти, таким чином, контролює неповоротні процеси, пов’язані з інформатизацією, падінням інтересу до книги в традиційній формі і до читання як естетичного задоволення..

В умовах сьогодення створення комфортних умов для роботи читачів в бібліотеці базується на ствердженні, що комфортно – це значить красиво, затишно, сучасно, швидко, професійно, якісно. Для реалізації цих цілей читачі вважають за необхідне (в порядку ранжування):

- покращити комплектування;
- розширити сервісні послуги (ксерокс, копіювання з електронних носіїв, сканування тощо);
- збільшити кількість комп'ютерів;
- збільшити площі читальних залів;
- змінити режим роботи бібліотеки;
- оновити дизайн приміщень;
- підвищити культуру обслуговування.

Незважаючи на те, що мотиви звернень читачів, їх психологічна орієнтація, функціональне очікування та інші фактори суб'єктивної властивості не дуже добре піддаються формалізації і дуже часто не мають об'єктивних критеріїв оцінки, саме вони, доповнюючи існуючу бібліотечну статистику, дозволяють побачити реалістичну та об'єктивну картину погляду студентства на сучасну бібліотеку вищого навчального закладу. А це, в свою чергу, надає змогу отримати об'єктивну картину напрямків діяльності книгозбірні та визначити шляхи її подальшого розвитку.

Таким чином, можна зробити наступні висновки:

- існує чітка тенденція підтримки читачами/користувачами процесів інформатизації бібліотек ВНЗ;
- для сучасної молоді читання все більше втрачає статус естетичного задоволення та перетворюється в засіб отримання інформації;
- основним мотивом звернення студентів до бібліотеки є збір інформації в наукових цілях – для написання доповідей, рефератів, інших наукових робіт та отримання літератури для підготовки до екзамену, семінару, практичної роботи;
- рейтинг традиційних джерел інформування (алфавітного та систематичного каталогів) знизився; найбільш затребуваними елементами довідково-інформаційної системи бібліотеки сучасні студенти вважають доступ до мережі Інтернет та електронний каталог;
- рівень інформаційної культури студентів є недостатнім: досить велика частина респондентів зовсім не мають навичок роботи в інформаційних мережах та з базами даних (19,4 %). Глобальна мережа розвинула таку негативну рису молоді як неухважність і небажання витратити час на обдумування знайдених в Інтернеті даних. Тому, плануючи стратегію розвитку кожної бібліотеки ВНЗ, необхідно перенести акцент з безпосередніх технологічних питань впровадження і використання інформаційних технологій на проблеми організації нових форм і напрямків з формування інформаційної культури користувачів;

- основними заходами з підвищення комфортних умов для роботи в бібліотеці студенти вважають: покращання комплектування, розширення сервісних послуг (ксерокс, копіювання з електронних носіїв, сканування тощо) та збільшення кількості комп'ютерів;

- отримання позитивної відповіді на питання „Чи вічна бібліотека?» розуміється як підтвердження необхідності інтенсифікації трансформаційних системних змін в бібліотеках, удосконалення традиційних бібліотечних функцій та появу нових, які обумовлюють провідну роль бібліотек в інформаційному суспільстві - роль виробника електронних ресурсів та інформаційного посередника і навігатора в інформаційному просторі. Ці факти мають підтвердження в практиці сучасних бібліотек і призводять до перетворення їх в *інформаційні інтелект-центри* закладів освіти;

- одним з шляхів підвищення якості досліджень в бібліотечно-інформаційній справі є створення бази даних, яка б акумулювала дані про заплановані та вже завершені дослідження, надавала б інформацію щодо програм проведення досліджень та звіти про отримані результати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Васильев И. Г. Социологические исследования в библиотеках: практическое пособие / И. Г. Васильев, М. Е. Илле, Д. К. Раввинский. – СПб.: Профессия, 2002. – 176 с.
2. Гусева Л. Н. Читатель и пользователь: и метаморфоза чтения в электронном виде / Л. Н. Гусева // Библиотечное дело. – 2004. – № 2. – С. 2-5.
3. Коваленко І. Правова культура студентів бібліотечно-інформаційного профілю як критерій модернізації фахової освіти / Ірина Коваленко // Вісник Книжкової палати. – 2008. – №11. – С. 21-23.
4. Красикова Е. Г. Современная вузовская библиотека глазами читателей (по результатам социологического исследования) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://library.bseu.by/images/stories/VCL1/29.doc>. – Загл. с экрана.
5. Маркова В. Н. Изучение социокультурного пространства библиотеки / В. Н. Маркова // Науч. и техн. б-ки. – 2006. – № 5. – С. 43-47.
6. Мордасова Н. А. Провинциальный студент как пользователь сети Интернет: на примере исследования студенчества Тамбовской области / Н. А. Мордасова // Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса: Материалы 11 междунар. конф. «Крым-2004». – CD-ROM.
7. Підсумки комплексного соціологічного дослідження «Бібліотека очима користувачів» в Миколаївському національному університеті кораблебудування імені адмірала Макарова

- [Електронний ресурс] / За ред. Т. Костирко. – Режим доступу: [http://: lib.nuos.edu.ua/index.htm](http://lib.nuos.edu.ua/index.htm). – Загол. з екрану.
8. „Покоління Google” не вміє думати головою [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oglyadach.com/news/2008/2/21/189799htm>. – Загол. з екрану.
9. Соціологія: підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. В. Г. Городяненка. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 560 с.
10. Тихомирова И. Сущность, модели и искусство чтения / Ирина Тихомирова // Библиотечное дело. – 2004. – №5. – С. 27-29.
11. Фостер А. Слияние библиотеки и технических служб [Электронный ресурс] / Андреа Фостер; Информ. Центр Ген. Консульства США в Екатеринбурге // Новости из жизни американских библиотек . – 2008. – 2 апр. – Режим доступа: <http://biblioru.livejournal.com>. – Загл. с экрана.
12. Шебашев В. Е. «Свет мой, зеркальце, скажи...» / В. Е. Шебашев, Л. К. Яшина // Науч. и техн. б-ки. – 2006. – №7. – С. 56-62.
13. Эпштейн В. Л. Как увеличить индекс цитирования научной публикации [Электронный ресурс] / В. Л. Эпштейн // Проблемы управления. – 2006. – №6. – Режим доступа: <http://www.epchtein.by.ru/citation.htm>. – Загл. с экрана.
14. Ядов В. А. Стратегия социологического исследования. Описание, объяснение, понимание социальной реальности. – 6-е изд. – М.: ИКЦ «Академкнига»; «Добросвет», 2003. – 596 с.